

Joan VENY i Teresa CABRÉ (cur.)

Antoni M. Badia i Margarit: rellevància acadèmica, inquietud científica i servei a la llengua

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2022, p. 103-112

DOI: 10.2436/15.2500.01.4

Antoni M. Badia i la sociolingüística

JOAQUIM TORRES PLA
Societat Catalana de Sociolingüística

1. INTRODUCCIÓ

Antoni M. Badia, a més de la seva activitat en diverses branques de la lingüística, va fer una aportació important en el camp de la sociolingüística. El motiu pel qual el doctor Badia, un lingüista eminent amb una profunda vocació científica, acadèmica i pedagògica en el seu camp, es va interessar per la sociolingüística, una disciplina que s'inclou en l'àmbit de les ciències socials, és la voluntat de servei a la llengua i cultura catalanes. Per contextualitzar aquesta decisió, cal tenir en compte que Antoni M. Badia havia cursat els estudis secundaris a l'Escola Blanquerna, dirigida per Alexandre Galí, a l'època de la Generalitat republicana, en una etapa de grans avenços en la recuperació de l'ús social de la llengua catalana. Per tant, va viure en primera persona tant aquell període de progressos com la gran ensulsiada del 1939, que va comportar un retrocés total de la presència pública del català i un llarg període d'animadversió contra aquesta llengua per part dels poders constituïts. Aquest fet va comportar un impacte emocional notable en la vida del jove estudiant, com en la de la majoria de catalans de la seva època, i des de llavors va sentir-se impellit a actuar per mirar de revertir aquesta situació injusta i opressiva. Una de les formes d'acció en favor del català que va practicar va ser la d'interessar-se per la situació social de la llengua, a fi de saber com evolucionava en aquell ambient enrarit i què es podia fer per millorar-la. Bàsicament per això es va interessar en l'estudi de la sociolingüística. Va ser, així, una forma de contribuir a la ingent i difícil tasca col·lectiva de recuperació del català. I el doctor Badia hi va practicar les seves reconegudes qualitats com a investigador, pensador i organitzador.

Francesc Vallverdú, que en diverses ocasions es va ocupar de l'obra d'Antoni M. Badia, el va qualificar en una ocasió de sociolingüista ocasional, perquè es va interessar en la disciplina més pel seu interès en la recuperació del català que per

una motivació estrictament científica. Però anys més tard d'haver fet aquesta qualificació Vallverdú la va matisar, ja que va adonar-se que la sociolingüística catalana era sobretot practicada per persones preocupades pel present i el futur del català, i per tant, la militància de Badia en aquest camp no constituïa realment una excepció.

El doctor Badia va començar a contribuir a l'estudi dels temes sociolingüístics ja al principi de la seva carrera, quan encara no s'havia desenvolupat aquesta disciplina entre nosaltres. Tenim constància del seu interès pels aspectes sociològics del fet lingüístic poc temps després d'haver aconseguit la càtedra de llengua espanyola de la Universitat de Barcelona el 1948. Més tard, en la fase inicial de la instauració de la sociolingüística en la nostra àrea i també posteriorment, hi va fer aportacions notables.

2. CONTRIBUTIÓ PRIMERENCA A LA REFLEXIÓ SOBRE LA RELACIÓ ENTRE LLENGUA I SOCIETAT

Pel que fa a la seva aportació primerenca a la reflexió sobre els aspectes sociològics del fet lingüístic, la referència més antiga de què tinc coneixença és una conferència que va donar l'any 1951 a Zuric sobre la situació en què es trobaven el basc i el català. Fou publicada anònimament per una revista suïssa, perquè, cal recordar-ho, aquella era una de les èpoques més dures de la dictadura i aquests temes eren molt mal vistos pel règim. Es pot esmentar també la seva col·laboració l'any 1952 a una enquesta internacional sobre el llenguatge de la dona organitzada per la Universitat de Lovaina. Encara als anys cinquanta, concretament l'any 1955, en el seu discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, es va ocupar del que ell va anomenar la fisiognòmica comparada entre el català i el castellà, és a dir, les relacions lingüístiques entre aquestes dues llengües (Badia, 1955). Una mica més tard, a principis dels anys seixanta, es poden citar tres conferències seves en aquest camp: una sobre el bilingüisme català-castellà donada el 1961 al Museu del Teatre de Barcelona i dues més que va impartir als Estats Units amb els títols següents: «Tres problemes del català d'avui», el 1961 a Chicago (Badia, 1964a), i «Notes sobre el castellà parlat pels catalans», el 1962 a Massachusetts (Badia, 1964b). Així és com, ja als anys cinquanta i seixanta, abans de l'aparició de la disciplina sociolingüística entre nosaltres, Antoni M. Badia es va ocupar de la relació entre la llengua i la societat, amb intervencions en diferents països.

3. PRINCIPALS CONTRIBUTIONS D'ANTONI M. BADIA A LA SOCIOLINGÜÍSTICA

Es poden repartir en tres grups: 1) l'enquesta sobre la llengua dels barcelonins, 2) les reflexions teòriques més notables i 3) les principals aportacions pràctiques. Seguidament m'ocuparé de cadascun d'aquests elements.

3.1. *L'enquesta sobre la llengua dels barcelonins*

A mitjans dels anys seixanta, Antoni M. Badia, en el marc de la seva preocupació per la llengua catalana, va sentir la necessitat de buscar informació sobre la situació social del català a Catalunya, informació llavors desconeguda. Amb aquesta finalitat, entre final del 1964 i principi del 1965 va organitzar una enquesta a la ciutat de Barcelona. La feina que li va donar aquesta iniciativa va ser considerable, i, segons va dir ell mateix, la tasca s'anava fent més gran a mesura que anava avançant. El resultat fou un voluminós volum titulat *La llengua dels barcelonins. Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística* (Badia, 1969), on explica àmpliament el procés de recollida i de càlcul de dades efectuat, així com els resultats aconseguits.

L'aspecte metodològic de l'enquesta va ser objecte de controvèrsia, i el mateix autor, amb una actitud autocrítica que l'honora i que va facilitar el camí per millorar la metodologia en el futur, reconeix que pot tenir mancances en aquest sentit. Malgrat això, l'enquesta va ser una fita important en diversos aspectes.

En primer lloc, la iniciativa va respondre al fet que en aquell moment hi havia una àmplia demanda social de coneixement sobre la situació del català, ja que es desconeixia com havia canviat l'ús social de la llengua després del canvi de règim del 1939 i de l'arribada d'una important immigració castellanoandalusina. Una immigració arribada, recordem-ho, en una Catalunya sense cap reconeixement institucional del català, sense cap tipus d'autogovern i sotmesa a uns poders públics clarament hostils, amb un control ferri de la informació que circulava. Tal com va explicar el doctor Badia, la necessitat de fer l'enquesta se li va fer imperativa, perquè en aquell moment va assumir una necessitat col·lectiva.

Cal tenir en compte també que l'enquesta es va produir en una època en què aquesta tasca constituïa una feina tècnicament molt difícil, per diverses raons. D'una banda, els mètodes per efectuar enquestes eren menys divulgats que no ho van ser més tard i molt poc coneguts entre nosaltres. D'altra banda, s'estava molt lluny de tenir els mitjans informàtics així com les tecnologies de la informació de què vàrem disposar unes dècades després i que ens permeten treballar amb dades de forma molt més còmoda i àmplia. Només cal recordar que en aquell moment per fer els càlculs de l'anàlisi dels resultats calia emprar les fitxes foradades, que representaven un nivell d'informatització extremament més limitat que el que vam tenir més endavant. Així, Antoni M. Badia va portar a terme una feina que comportava grans dificultats.

Des d'un altre punt de vista, en la Catalunya dels anys seixanta l'enquesta va representar un factor apreciable de conscienciació sobre la situació del català, que, a causa del marc dictatorial em què ens trobàvem, era un tema sobre el qual era difícil debatre públicament. La informació pública sobre la qüestió que va

generar l'enquesta i el contacte amb nombrosos ciutadans que va comportar van contribuir de manera notable a la difusió social del tema.

D'altra banda, des del punt de vista sociolingüístic, aquesta enquesta va representar la primera gran recerca d'aquest tipus a Catalunya, ja que s'hi van plantejar a la vegada alguns dels grans temes de la disciplina i la recerca dels mètodes necessaris per tractar-los. Pel que fa als temes clau de la sociolingüística, l'enquesta va ocupar-se del coneixement del català, de la llengua principal dels individus, de la relació entre llengua i origen, dels usos familiars i de l'impacte lingüístic de la immigració, entre d'altres. En relació amb la metodologia de la recollida i tractament de dades sociolingüístiques, cal dir que l'esforç que va fer Antoni M. Badia i la gran quantitat de persones que el van ajudar de diverses maneres, van ser extremament útils de cara al futur, ja que van comportar una fructífera reflexió sobre com calia procedir per fer un treball d'aquesta envergadura. Així, va ser fructífera la seva reflexió sobre el contingut del qüestionari, per exemple en la manera de trobar una pregunta que indiqués la llengua principal de la persona, que ell va considerar que seria la relativa a la llengua habitual i que va buscar la manera de determinar de forma indirecta. També va ser fructífera de cara al futur la seva relació de preguntes que cal incloure en una enquesta sociolingüística.

D'aquesta manera, l'enquesta del doctor Badia sobre els barcelonins, a més de representar en el seu moment un esforç per respondre a una inquietud col·lectiva i comportar una conscienciació sobre la situació de la llengua, va constituir un desbrossament del camí que havia de facilitar l'explosió futura d'enquestes sociolingüístiques catalanes, que ha fet del nostre àmbit lingüístic un dels més àmpliament i sòlidament analitzats del món des d'aquest punt de vista. Va facilitar, així, el camí per tot el desplegament de la sociolingüística catalana que va venir anys després. Un balanç certament considerable.

3.2. *Les reflexions teòriques més notables*

A banda de l'enquesta als barcelonins, Antoni M. Badia, al llarg de diverses dècades, va portar a terme nombroses reflexions publicades sobre els temes de què s'ocupa la sociolingüística, que van ser productives en l'avenç de la disciplina. Seguidament en presento algunes de les més notables.

3.2.1. *Sobre la sociolingüística catalana*

A la primera aparició pública internacional del Grup Català de Sociolingüística, que va tenir lloc en el Congrés Mundial de Sociologia de Toronto del 1974, Antoni M. Badia hi va contribuir amb dos articles. Un d'ells, titulat «Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius» (Badia, 1977a),

constitueix una reflexió extensa sobre la nova disciplina sociolingüística, de la qual explica els motius de la seva existència i les seves principals característiques. Hi parla també de la reacció dels filòlegs davant d'ella i de la gran utilitat d'aquesta disciplina en l'àmbit territorial de la llengua catalana, per les especials circumstàncies en què es troba aquesta llengua. Així, en el moment zero de l'aparició de la disciplina entre nosaltres, el doctor Badia ens va oferir una reflexió fins a cert punt fundacional de la sociolingüística catalana.

3.2.2. Sobre el conflicte lingüístic

Antoni M. Badia es va ocupar en diferents ocasions de diversos aspectes de la qüestió. Així, en una comunicació efectuada el 1974 (Badia, 1982a) analitza els principals motius que expliquen l'existència de les llengües minoritzades. Troba que, en la majoria dels casos, el principal motiu és la dominació que efectuen sobre els pobles corresponents uns altres grups lingüísticonacionals, que controlen els aparells d'estat. En altres ocasions (Badia, 1982b i 1986a) explica el que Sergio Salvi va denominar *lingue tagliate*, que Antoni M. Badia va traduir per 'llengües escapçades'. Es tracta de llengües que han estat sotmeses a reduir part de les seves funcions naturals sota la dominació d'una altra llengua, amb més poder.

3.2.3. Sobre els condicionaments del català durant la segona meitat del segle xx

En diferents moments històrics, que van bàsicament des dels anys seixanta fins als anys vuitanta, Antoni M. Badia va reflexionar amb deteniment sobre els principals problemes amb què es trobava la llengua catalana, i va presentar les característiques de possibles camins de solució específics concebibles en cada etapa.

Així, el 1961, en la conferència ja esmentada efectuada a Chicago (Badia, 1964a), parlava de tres problemes que amenaçaven la llengua catalana, i que, dits en les seves paraules, eren: 1) la insuficiència dels mitjans d'ensenyament i de difusió, 2) la immigració en massa de gentes no catalanes i 3) la distància entre llengua literària i llengua col·loquial. En aquella ocasió no podia esmentar clarament la repressió del règim, però, de fet, tots tres problemes derivaven de la prohibició de l'ús institucional de la llengua. Per millorar la situació, en aquell moment només esmentava qüestions relatives al voluntarisme individual, ja que qualsevol actuació d'alguna institució de govern a favor del català hauria estat impensable.

Uns anys després, el 1973, just abans de la fi del franquisme, en l'article «Condicionaments del català dels nostres dies» (Badia, 1973), considerava que conti-

nuaven vigents els tres problemes esmentats, però en tenia una visió diferent. Pensava que tots tres podien tenir solució. La intuïció, llavors existent, que s'acostava la fi del règim, li feia pensar que era possible l'accés proper a algun tipus d'autonomia de Catalunya, que permetés que el català entrés a l'escola i als grans mitjans de comunicació.

Més endavant, una vegada ja acabada la dictadura i assolida l'autonomia, per tant sense les limitacions expressives que comportava el franquisme, en una aportació a la 3a Universitat d'Estiu d'Andorra del 1984, va presentar els que en aquell moment considerava que eren els tres factors que havien complicat l'existència del català durant el segle xx: 1) la repressió contra la llengua, a partir del 1939, 2) la immigració i 3) la cultura de masses apareguda a la segona meitat del segle xx, que inclou els mitjans de comunicació audiovisuals, amb la seva gran capacitat d'influència sobre la població. Aquests factors, deia ell llavors, no es poden superar del tot sense tenir estructures d'estat (Badia, 1986a, p. 37-39). Va passar, per tant, de considerar que l'autonomia podia ser la solució, a pensar, havent vist el funcionament inicial d'aquesta autonomia, que calia anar més enllà, calien estructures d'estat. Davant de la polèmica que va comportar aquest posicionament, Antoni M. Badia (Badia, 1988) va clarificar que ell creia que, tot i que sense estructures d'estat consolidar la llengua és difícil, el poble català pot aconseguir mantenir-la amb la seva actitud conscienciada i resistent. Sense deixar, per això, de treballar per obtenir les esmentades estructures.

3.2.4. Sobre el concepte de normalització lingüística

Antoni M. Badia és un dels autors que va reflexionar sobre aquest concepte, que va aparèixer entre nosaltres a partir dels anys setanta, i que es referia bàsicament a la voluntat de recuperar per al català les funcions socials que li mancaven en aquell moment. El doctor Badia es va ocupar de la qüestió en diverses ocasions. En una conferència efectuada a París el 1984 (Badia, 1988, p. 24) va definir la seva visió de la normalització lingüística i en va explicar la història. En les seves paraules: «Normalització lingüística vol dir, doncs, el procés pel qual una llengua determinada va estenent els seus usos a la societat, convertint-los quantitativament i qualitativa en iguals als de qualsevol altra llengua considerada 'normal' d'entrada». Pel que fa a la història de la normalització del català, en va explicar les diferents fases que ell hi veia:

1) La primera fase és la de la renaixença, un avenç no planificat i socialment espontani i entusiasta, que fa avançar el català en molts àmbits socials i cultes, després de l'època sense ús públic ni literari del segle XVIII i gran part del XIX.

2) La segona fase, durant el primer terç del segle XX, és de reflexió i científica, amb grans avenços de la normativització.

3) Aquesta etapa culmina amb l'època de la Generalitat republicana, que comporta grans progressos en l'ús públic de la llengua, en bona part promoguts per l'Administració, però sense una planificació prèvia pròpiament dita.

4) Després del gran retrocés que va imposar el franquisme, a partir de la recuperació de l'autonomia el 1980, s'assoleix un període en què es posa en marxa una planificació pública de la normalització social del català, que ell exemplifica en la preparació i aprovació de la Llei de normalització lingüística aprovada pel Parlament de Catalunya el 1983. Cal tenir en compte que això ho escriu el 1984.

3.2.5. Sobre la diglòssia

El concepte de diglòssia, plantejat inicialment per Ferguson el 1959, va tenir èxit entre nosaltres al principi de la implantació de la sociolingüística en el nostre àmbit. Antoni M. Badia en fou un dels introductors i també un dels que va matisar-ne la concepció inicial (Badia, 1977*b*). Des d'un punt de vista històric, el doctor Badia (Badia, 1988) considerava que a Catalunya hi havia hagut diglòssia durant els segles XVIII i XIX, després de l'eliminació de les institucions de govern catalanes amb la Guerra de Successió, ja que la població parlava el català de manera generalitzada en la vida quotidiana, però s'emprava el castellà en tot el que fos oficial o públic. També pensava que aquesta diglòssia es va anar diluint durant el primer terç del segle XX, arran de la recuperació progressiva de l'ús públic del català durant aquest període, però havia tornat a ser vigent després del 1939, per la imposició exclusiva del castellà en tots els àmbits públics i escrits. Això havia donat lloc a un problema que el doctor Badia va considerar greu durant un temps (Badia, 1973, p. 206), que era que la gran majoria dels catalanoparlants no coneixien el català escrit, eren catalanòfons però no catalanògrafs. Tanmateix, just després de la recuperació de l'autonomia (Badia, 1986*a*, p. 37), ja considerava que amb el nou avenç de la normalització que s'albirava la diglòssia tornaria a retrocedir.

3.2.6. Sobre la sociolingüística aplicada a la dialectologia

En diferents articles, per exemple en un del 1976 a la *Revista Española de Lingüística* (Badia, 1976) i un altre del 1986 (Badia, 1986*b*), Antoni M. Badia aplica conceptes de la sociolingüística a la dialectologia, la qual cosa l'ajuda a trobar els motius dels canvis que s'han anat produint en el sistema dialectal del català i altres llengües. Així, explica com, en les llengües romàniques, la fi de l'Imperi romà va comportar que el llatí parlat es convertís inicialment en nombroses parles d'àmbit territorial molt reduït. Posteriorment aquestes variants es van anar unificant en àmbits territorials progressivament més grans, unificació que s'explica

sobretot examinant en quines localitats s'anaven constituint els diferents centres de poder, militar, religiós, cultural... Finalment, a la segona meitat del segle xx, amb l'evolució de la cultura moderna de masses, és el barceloní el que s'imposa sobre les altres variants dialectals de la llengua (Badia, 1982c, p. 133-137). El doctor Badia constata, per tant, que l'evolució dialectal s'explica en gran part per les relacions entre els parlars i el poder, un tema específicament sociolingüístic.

3.3. *Les principals aportacions pràctiques*

Les principals aportacions pràctiques o organitzatives d'Antoni M. Badia a la sociolingüística són bàsicament dues.

1) La participació decisiva en la creació i el desenvolupament del Grup Català de Sociolingüística, amb la subsegüent aparició de *Treballs de Sociolingüística Catalana* (TSC), la més antiga i consolidada de les publicacions que s'ocupen d'aquest tema. El doctor Badia va ser fundador i impulsor decisiu del Grup, en diversos aspectes:

— En primer lloc en l'aspecte del prestigi de la naixent entitat, ja que Antoni M. Badia era una persona rellevant en la cultura i la ciència catalanes, amb un ampli reconeixement, en l'àmbit intern i internacional.

— En segon lloc en l'aspecte teòric, perquè abans de la creació de l'entitat ja havia tractat en diverses ocasions de temes sociolingüístics catalans, en diferents indrets, tal com s'ha esmentat. I també perquè va reflexionar sobre el què i el com de l'entitat des del seu naixement. Per exemple, en un article publicat el 1979 a TSC 2 (Badia, 1979) en el qual explica amb detall, fent-hi reflexions pròpies, una de les primeres manifestacions de la naixent entitat en l'àmbit acadèmic internacional. Es tracta del Seminari Internacional de Sociolingüística que va tenir lloc a la Universitat de Perpinyà el 1977, en el qual la presentació del Grup va produir un impacte positiu entre els experts d'arreu. Segons explica Antoni M. Badia, l'entitat naixent hi va aparèixer com una societat científica d'un nou estil, menys lligada a l'*statu quo* que les altres existents fins llavors, ja que es trobava estretament lligada a un moviment popular reivindicatiu.

— Un altre aspecte en el qual la intervenció d'Antoni M. Badia va ser decisiva en la creació del Grup fou en el material i logístic, ja que les primeres reunions de l'entitat, encara en època dictatorial, es feien al seu domicili del carrer Portaferri-sa de Barcelona.

2) La segona aportació pràctica principal d'Antoni M. Badia a la sociolingüística és la inclusió de la disciplina com a ensenyança regular dintre dels plans d'estudi de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona (UB). Es tracta evidentment d'un avenç decisiu en la consideració acadèmica de la sociolingüística en el nostre àmbit.

4. COLOFÓ

Així doncs, l'eminent lingüista Antoni M. Badia es va ocupar de sociolingüística per voluntat de servei, per l'impacte que li va produir el gran retrocés del català el 1939 i per l'interès per treballar per la difícil represa. Es va interessar pels aspectes socials de la llengua abans de l'aparició de la sociolingüística en el nostre àmbit, va portar a terme la primera gran enquesta sobre el tema a Catalunya i, una vegada instaurada aquí la disciplina, va fer-hi aportacions notables. També va contribuir de manera pràctica a la sociolingüística com a fundador i impulsor del Grup Català de Sociolingüística i com a instaurador de l'ensenyança regular de la disciplina a la Facultat de Filologia de la UB. La sociolingüística va ser, doncs, una de les diferents disciplines i especialitats que va cultivar i impulsar de manera notable el doctor Badia.

BIBLIOGRAFIA D'ANTONI M. BADIA I MARGARIT

1955. *Fisiognòmica comparada de las lenguas catalana y castellana: Discurso leído el día 27 de noviembre de 1955 en la recepción pública del Dr. Don Antonio M.ª Badía Margarit en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Barcelona: Gráficas Marina.
- 1964a. «Tres problemes del català d'avui». A: *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona: Edicions 62, p. 105-116.
- 1964b. «Notes sobre el castellà parlat per catalans». A: *Llengua i cultura als Països Catalans*. Barcelona: Edicions 62, p. 149-158.
1966. «La integració idiomàtica i cultural dels immigrants». *Quaderns de Vida Cristiana*, 31.
1969. *La llengua dels barcelonins: Resultats d'una enquesta sociològico-lingüística. I: L'enquesta: La llengua i els seus condicionaments*. Barcelona: Edicions 62. 687 p. (Estudis i Documents; 10)
1973. «Condicionaments del català dels nostres dies». A: *La llengua catalana, ahir i avui*. Barcelona: Curial, p. 188-208.
1976. «Nivelación sociolingüística y lenguas en contacto». *Revista Española de Lingüística*, any 6, fasc. 2, juliol-desembre, p. 269-300.
- 1977a. «Entorn de la sociolingüística catalana: precedents, dificultats, contingut, objectius». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 1, p. 15-35.
- 1977b. «Lengua en contacto: bilingüisme, diglosia, llengües en convivència». A: LAPESA, R. (coord.). *Comunicación y lenguaje*. Madrid: Karpos, p. 109-133.
1979. «El Grup Català de Sociolingüística i el Seminari Internacional de Sociolingüística de Perpinyà (juliol de 1977)». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2, p. 11-32.
- 1982a. «L'esdevenidor de les llengües no estatals». A: *Llengua i societat: Etapes de la normalització*. Barcelona: Indesinenter. (Assaig; 3), p. 69-90.
- 1982b. «Llengües escapçades». A: *Llengua i societat: Etapes de la normalització*. Barcelona, Indesinenter. (Assaig; 3), p. 13-38.
- 1982c. «Avatars de la llengua catalana durant els darrers cinquanta anys». A: *Llengua i societat: Etapes de la normalització*. Barcelona: Indesinenter. (Assaig; 3), p. 91-142.

- 1986a. «Influx dels factors externs». A: *Llengua i poder: Textos de sociolingüística catalana*. Barcelona: Laia. (L'Entrellat), p. 19-48.
- 1986b. «Anivellament sociolingüístic i llengües en contacte». A: *Llengua i poder: Textos de sociolingüística catalana*. Barcelona: Laia. (L'Entrellat), p. 217-252.
1988. «Llengua i nacionalisme: Dos comentaris». A: *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 7, p. 11-29.